



شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان

رضوان مرادی^۱

مجتبی معظمی^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۴/۳۱ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۰۵

چکیده

هدف پژوهش حاضر، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان است. پژوهش حاضر، از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیرآزمایشی و از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود. در این پژوهش به منظور شناسایی به مطالعه منابع علمی مختلف از جمله کتاب‌ها، مقالات و پایگاه‌های معتبر علمی موجود پرداخته شد. پس از شناسایی و احصاء عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان اقدام به طراحی پرسش‌نامه محقق ساخته شد که با استفاده از دیدگاه اساتید و خبرگان روایی محتوایی صوری مورد تأیید قرار گرفت و پایایی پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۸ برآورد شد. جامعه آماری معلمان مدارس دوره ابتدایی منطقه ۵ آموزش و پرورش شهر تهران بودند. حجم نمونه با استفاده نمونه‌گیری تصادفی ساده و فرمول کوکران ۱۰۰ نفر تعیین شد. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از آزمون بارتلت، تحلیل عاملی، ضریب و ماتریس همبستگی و آزمون فریدمن استفاده گردید. یافته‌های پژوهش نشان داد مؤلفه‌های باور تدریس، انگیزه تدریس، محیط تدریس، تعهد تدریس، کیفیت شخصی، نگرش یادگیری، تلاش شخصی، تجربه زیستی و باور تدریس، به عنوان عوامل اثرگذار بر عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان است. آزمون فریدمن نیز نشان داد اختلاف معناداری بین میانگین رتبه‌های مؤلفه‌های تدریس خلاقانه معلمان ($P < 0/01$) و $X^2 = 1164/220$ وجود دارد. پایین‌ترین میانگین رتبه مربوط به مؤلفه تجربه زیستی و بالاترین رتبه مربوط به لفه ۵ (کیفیت شخصی) است؛ لذا با توجه به عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه، معلمان در انتخاب نوع روش تدریس از کلیشه‌گرایی و سنت‌گرایی پرهیز نمایند و با تحقیق و جستجو، روش‌های جدید و کارآمدی را برای تدریس بکار بگیرند.

کلمات کلیدی

تدریس، خلاقیت، تدریس خلاقانه، معلم

۱- دانشجوی دکتری، گروه مدیریت آموزشی، واحد کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، کیش، ایران. rezvanmoradi1994@gmail.com

۲- استادیار، گروه مدیریت آموزش عالی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) m_moazzamiii@yahoo.com

مربیان و معلمان اثربخش اغلب طبیعتی خلاق دارند. باین وجود ارزیابی معلمان خلاق چیزی است که کمتر در ادبیات مربوط به خلاقیت به چشم می‌خورد (آلتینکن و هوکسما، ۲۰۲۱). به همین دلیل در طی نیم‌قرن گذشته، علاقه به ایجاد خلاقیت از طریق آموزش و پرورش افزایش یافته است و هنوز هم یکی از موضوعات حیاتی در آموزش و پرورش است. در نتیجه در نظام آموزش و پرورش، معلمان می‌توانند با بهره‌گیری از روش‌های تدریس خلاق^۲ فضایی را ایجاد کنند که یادگیری برانگیزاننده و معنادار شود و دستیابی به اهداف آموزشی آسان گردد (جان برجی، ۲۰۱۸). معلم با به‌کارگیری روش‌های تدریس خلاق از میان تمامی شیوه‌های تدریس، میزان فعالیت خلاقانه و خودفراگیری و آگاهی دانش‌آموز را در زمینه‌های گوناگون بالا می‌برد و در این فرایند اثربخشی کار خود را نیز به اثبات می‌رساند (چن و یوان، ۲۰۲۱). هنریکسن و میشر^۵ (۲۰۱۳)، تدریس خلاق را به‌عنوان تکنیک‌های تدریس مختلف به‌منظور کمک به دانش‌آموزان برای مطالعه مواد آموزشی تعریف می‌کنند به‌گونه‌ای که دانش‌آموز بتواند دانش را برای حل مسائل جدید انتقال دهد. در روش تدریس مبتنی بر خلاقیت^۶، تلاش بر این است که شیوه خلاقانه عمل کردن از سوی معلم و دانش‌آموز بازنموده شود، معلم باید با استفاده از این روش به‌گونه‌ای تدریس می‌کند که بتوان با شاخص‌های خلاقیت آن را خلاقانه نامید (هانی‌ها و همکاران، ۲۰۲۱).

تدریس خلاق، به آموزش مؤثر، مرتبط است که باعث افزایش یادگیری، می‌شود. (ویلما و اندر، ۲۰۲۱) از این رو، جفری و کرافت^۹ (۲۰۰۴) تدریس خلاق را، بیشتر جذاب و رضایت‌بخش کردن یادگیری، از طریق روش‌های خلاق، تعریف کرده‌اند. از نظر کرافت^{۱۰} (۲۰۱۷)، تدریس خلاق، می‌تواند دربرگیرنده ترویج فعالیت‌هایی همچون "حل مسئله خلاق، ارتباط خلاق، اختراع، تصویر خلاق و اشکال مختلف تفکر واگرا"، شود. همچنین، تدریس خلاق، به‌عنوان فرایند ترکیب فرایندهای خلاقانه و مؤلفه‌های خلاقیت، در فرایند تدریس، تعریف شده است (ناز و موراد^{۱۱}، ۲۰۱۷). الیس و همکاران^{۱۲} (۲۰۱۹)، تدریس خلاق را، به‌عنوان تکنیک‌های تدریس مختلف، به‌منظور کمک به دانش‌آموزان، برای مطالعه مواد آموزشی، تعریف می‌کند؛ به‌گونه‌ای که دانش‌آموز، بتواند دانش را، برای حل مسائل جدید، انتقال دهد. از دیدگاه چی و یحیای^{۱۳} (۲۰۱۶)، تدریس خلاق، به‌عنوان مبادلات آموزشی تسهیل شده، توسط معلم که "منحصربه‌فرد، سفارشی و معنی‌دار" است، تعریف شده است که می‌تواند هیجان‌انگیز، جذاب و خلاقانه باشد. (کرافت، ۲۰۱۷) تدریس خلاق، پیچیده و شامل طیف گسترده‌ای از مهارت‌ها، تجربه‌ها و چشم‌اندازهاست. (بهرامی، ۲۰۱۵)، از نظر پرامسواری و بودیوانتو^{۱۴} (۲۰۱۷)، عمل تدریس خلاق، به‌عنوان یک‌شکل "ابتکار انتظام یافته"، به‌شدت باتجربه معلم، مرتبط است. لوکاس^{۱۵} (۲۰۱۹) نیز در این باره، می‌گوید:

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان/مرادی و معظمی

تدریس خلاق، به تدریسی اشاره دارد که از خلاقیت معلم، حاصل می‌شود و نه از تدریسی که هدف آن، توسعه خلاقیت یادگیرنده، است. درواقع، تدریس خلاق، بیشتر بر توسعه و استفاده از روش‌های جدید آموزشی، از سوی معلم، تمرکز دارد. به عبارت دیگر، از نظر سلگری^{۱۶} (۲۰۱۸)، تدریس خلاق، به جای ایجاد خلاقیت دانش‌آموزان، به خلاقیت تدریس معلمان، اشاره دارد. معلمان خلاق، هم در فرایند برنامه‌ریزی و هم در تدریس خود، به روابط بالقوه روانی، بین تخیل و تجربه شخصی/ حرفه‌ای، تأکید می‌کنند و ارزش زیادی، برای کنجکاوی، ریسک‌پذیری، مالکیت، استقلال و توسعه ایده‌های تخیلی و غیرمعمول، در خود و دانش‌آموزانشان، هستند (کرمین و الیور^{۱۷}، ۲۰۱۷، ۲۵). معلمان خلاق، کسانی هستند که شایستگی دارند و در تداوم رشد خود، می‌کوشند، قادرند که به طور انتزاعی و ادراکی، استدلال نمایند، از مهارت‌های پیشرفته در تدریس، بهره می‌گیرند و در رابطه با نقش خود، به عنوان معلم، انگیزه بالایی دارند (مونا و عبد الکلام^{۱۸}، ۲۰۲۱). درواقع معلمان خلاق کسانی هستند که شایستگی دارند و در تداوم رشد خود می‌کوشند، قادرند که به طور انتزاعی و ادراکی استدلال نمایند، از مهارت‌های پیشرفته در تدریس بهره می‌گیرند و در رابطه با نقش خود به عنوان معلم انگیزه بالایی دارند (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۸)

هورن و همکاران^{۱۹} (۲۰۱۵) معتقدند معلمان خلاق، ایده‌هایی را متناسب با نیازهای خاص برنامه درسی خود، خلق کرده و ارزیابی می‌کنند و همچنین خلاقیت را در میان دانش‌آموزان خود رشد می‌دهند. از این رو اهمیت فراهم کردن بسترهای لازم برای بروز خلاقیت در امر تدریس و در تعامل با دانش‌آموزان آن‌چنان زیاد است که باید تلاش گردد تا هر معلم به یک حس از خلاقیت مجهز شود (چان و لیون^{۲۰}، ۲۰۱۴). سخنور و همکاران (۱۳۹۷) ذهنیت فلسفی و نگرش معلمان را در به‌کارگیری روش‌های تدریس فعال مؤثر دانستند. عزیزی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشان دادند که خلاقیت در تدریس معلمان روستایی را می‌توان متأثر از سه دسته از عوامل مشتمل بر عوامل فردی (تجربه و تحصیلات، علاقه و انگیزه، وجدان کاری)، عوامل فرهنگی (توجه به تفاوت‌های فرهنگی مناطق مختلف، محدودیت‌های فرهنگی مناطق محروم) و عوامل اداری (ساختار، مدیر مدرسه و همکاران) دانست. لیو و تینگ وانگ^{۲۱} (۲۰۱۹) نیز در پژوهش خود شخصیت معلم، تلاش و تعهد او را در تدریس از عوامل بروز خلاقیت عنوان کردند. همچنین ناز و موراد^{۲۲} (۲۰۱۷) صلاحیت‌های حرفه‌ای و کیفیت کار معلم را در تدریس خلاقانه آنان مؤثر دانستند.

اسماعیل و همکاران^{۲۳} (۲۰۱۸) اظهار می‌کنند که خلاقیت در آموزش و پرورش همانند سواد یک مهارت اساسی زندگی است که نسل‌های آینده ما را برای بقا و رشد مهیا می‌سازد. برای نیل به این منظور

در طراحی‌های آموزشی معلمان می‌بایست به ارتقای عنصر خلاقیت هم در معلمان و هم در دانش‌آموزان به طور ویژه توجه گردد. از طرف دیگر در یک نظام اقتصادی مبتنی بر دانش و نوآوری از مدارس انتظار می‌رود در امر آموزش به‌جای تأکید بر تسلط دانش‌آموزان در مهارت‌ها و اطلاعات غیرضروری و کم‌اهمیت، بر فهم عمیق‌تر آن‌ها از مطالب درسی تأکید نمایند که مستلزم ایجاد تحول در سبک تدریس و رویه آموزش معلمان است.

به‌رغم شناسایی اثرات و پیامدهای مثبت و منفی مجازی‌شدن فرایند آموزش و تدریس، مطالعه جامع منسجمی در حوزه تدریس خلاقانه صورت نگرفته و ابعاد آن، به طور علمی، مورد بررسی قرار نگرفته است. از طرفی، در سیستم آموزشی ما، تقریباً تا قبل از شیوه ویروس کرونا هیچ تجربه و پشتوانه و تمرین آموزش مجازی، وجود نداشت و ناگهان، صفر تا صد آموزش به‌اجبار، در این فضا برده شد. باید توجه داشت که نظام آموزش ابتدایی، به دلیل نقش بی‌بدیلی که در شکل‌دهی به بنیان‌های تربیتی جوامع دارد، از رسالت و جایگاه رفیعی، برخوردار است به‌نحوی که می‌توان تعالی جامعه و تحقق اهداف کلان آن را متأثر از کیفیت این نظام، دانست. از این‌رو، این پژوهش، به شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان دوره ابتدایی منطقه ۵ آموزش و پرورش شهر تهران می‌پردازد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیرآزمایشی و از نظر هدف در زمره تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود. در گام اول به‌منظور شناسایی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه به مطالعه منابع علمی مختلف از جمله کتاب‌ها، مقالات و پایگاه‌های معتبر علمی موجود پرداخته شد. پس از شناسایی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان اقدام به طراحی پرسش‌نامه باهدف سنجش گزینه‌ها بر اساس مقیاس پنج‌درجه‌ای شد. این پرسش‌نامه دارای ۸ مؤلفه (باور تدریس، انگیزه تدریس، محیط تدریس، تعهد تدریس، کیفیت شخصی، تلاش شخصی، تجربه زیستی، نگرش یادگیری) و ۴۵ گویه می‌باشد. از آنجا که گزینه‌ها و مؤلفه‌های تعریف‌شده از سوی کارشناسان و خبرگان و معلمان باسابقه تعیین و تأییدشده بودند پرسش‌نامه طراحی‌شده به لحاظ محتوا از روایی قابل‌قبولی برخوردار است. به‌منظور سنجش پایایی پرسش‌نامه نیز پرسش‌نامه فوق‌الذکر در اختیار ۳۰ نفر از معلمان قرار گرفت و آلفای کرونباخ آن معادل ۰/۸۸۰ نشان از پایایی مطلوب آن داشت. پس از انجام مراحل فوق، پرسش‌نامه در میان نمونه آماری توزیع شد. جامعه آماری این تحقیق که با استفاده از روش پیمایشی انجام‌شده، معلمان مدارس دوره ابتدایی منطقه ۵ آموزش و پرورش شهر تهران بودند. حجم نمونه با استفاده از پیش‌آزمون پرسش‌نامه توسط ۳۰ نفر از معلمان و بر اساس فرمول کوکران، ۸۵ نفر تعیین شد. برای

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان/مرادی و معظمی

افزایش دقت و قابلیت تعمیم‌پذیری بیشتر نتایج، حجم نمونه به ۱۰۰ نفر افزایش داده شد. به‌منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی و در سطح آمار استنباطی از آزمون بارتلت، تحلیل عاملی، ضریب و ماتریس همبستگی و آزمون خی دو و نرم‌افزار SPSS استفاده گردید.

یافته‌های پژوهش

برای پی‌بردن به عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان با استفاده از تحلیل عاملی به تلخیص ابعاد متغیرها در سازه‌های زیربنایی اقدام شد. ارزیابی تناسب داده‌ها برای تحلیل، با اجرای آزمون بارتلت و محاسبه آماره KMO صورت گرفت. مقدار این گویه در تحلیل حاضر برابر 0.70 (سطح مطلوب از 0.6 بیشتر) سطح معنی‌داری 0.00 به دست آمد که بیانگر وجود همبستگی بین متغیرها و تناسب داده‌ها برای اجرای تحلیل است.

جدول ۱- مقدار آزمون KMO و آزمون بارتلت

| (KMO) گویه کفایت نمونه‌گیری | ۰,۷۸۵ | |
|-----------------------------|------------------|------------|
| آزمون کرویت بارتلت | تقریب کای اسکوتر | ۵۴۶۳۴۵,۸۱۱ |
| | درجه آزادی | ۹۸ |
| | سطح معناداری | ۰/۰۰۰۰ |

جدول شماره ۲- نتایج حاصل از استخراج عامل‌ها بر اساس روش تجزیه به مؤلفه‌های اصلی، همراه با مقادیر ویژه و سهم هر کدام از آن‌ها در تبیین واریانس مجموعه اولیه متغیرها را یک‌بار بدون چرخش عاملی و یک‌بار با چرخش عاملی به روش متعامد واریماکس نشان می‌دهد. در روش تجزیه به مؤلفه‌های اصلی، تعداد عامل‌های استخراجی به تعداد متغیرهای وارد شده به مدل است که مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس عامل‌های انتهایی عملاً صفر یا نزدیک به صفر است و به همین دلیل معمولاً آن تعداد از عامل‌های نخست که از مقادیر ویژه بزرگ‌تر از واحد برخوردارند به‌عنوان سازه‌های زیربنایی لحاظ شده و تحلیل می‌شوند.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تلخیص متغیرهای اولیه به استخراج ۸ عامل با مقادیر ویژه بزرگ‌تر از ۱ واحد منجر شده که در مجموع بیش از ۸۳ درصد واریانس مجموعه اولیه را که میزان بالا و قابل محسوب می‌شود، تبیین می‌کنند. فاصله بین مقادیر ویژه و درصد تبیین عامل‌های نخست با بقیه عامل‌ها در اثر چرخش کمتر شده و ترکیب عامل‌های استخراجی منطقی‌تر شده است. ادامه تحلیل، ساختار عامل‌های استخراجی را با توجه به همبستگی‌هایی که بین آن‌ها و متغیرهای اولیه وجود دارد، مشخص

فصلنامه مطالعات رفتاری در مدیریت، شماره ۳۵، دوره ۱۴، پائیز ۱۴۰۲

می‌سازد. این ضرایب در واقع نحوه بارگیری عامل‌ها از متغیرها را نشان می‌دهند و از همین رو بارهای عاملی نیز نامیده می‌شوند.

جدول ۲- مشخصه‌های نهایی تحلیل عاملی برای استخراج عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان

| عامل‌ها | مقادیر ویژه اولیه | | | | |
|---------|-------------------|--------------------|------------|--------|--------------------------|
| | مقادیر ویژه | درصد تبیین واریانس | درصد تجمعی | کل | درصد تبیین واریانس تجمعی |
| ۱ | ۰/۳۲۳۴۸ | ۴۸/۹۸۷ | ۴۶/۵۴۳ | ۴۷/۳۲۳ | ۴۶/۵۴۳ |
| ۲ | ۴۶/۳۸۴ | ۴۶/۳۸۶ | ۴۶/۳۸۶ | ۳/۴۴۴ | ۳۱/۳۱۰ |
| ۳ | ۶۳/۰۵۱ | ۱۶/۶۶۵ | ۶۳/۰۵۱ | ۲/۵۰۴ | ۵۴/۰۶۹ |
| ۴ | ۷۲/۹۷۶ | ۹/۹۲۵ | ۷۲/۹۷۶ | ۱/۶۲۳ | ۶۸/۸۲۸ |
| ۵ | ۷۸/۸۷۶ | ۸/۸۷۶ | ۷۷/۳۴۲ | ۱/۳۴۳ | ۷۳/۹۸۰ |
| ۶ | ۷۳/۳۴۳ | ۱۱/۳۴۳ | ۷۲/۷۶۵ | ۷۳/۴۳۴ | ۷۲/۷۶۵ |
| ۷ | ۸۰/۴۳۲ | ۹/۸۷۶ | ۸۰/۵۳۴ | ۸۰/۴۳۲ | ۸۰/۵۳۴ |
| ۸ | ۸۳/۳۲۳ | ۱۲/۰۰۳ | ۸۳/۴۳۲ | ۸۳/۳۲۳ | ۸۳/۴۳۲ |

با اینکه عامل‌های استخراجی هرکدام ترکیب خطی تمام متغیرهای وارد شده به مدل است و در نتیجه ضرایب بین همه عامل‌ها و تمام متغیرها محاسبه و در ماتریس بالا گزارش می‌شوند، به‌منظور نشان‌دادن واضح‌تر ساختار عامل‌ها و سهولت نام‌گذاری آن‌ها، تنها ضرایب بزرگ‌تر از ۰/۵ در این جدول گزارش شده‌اند و متغیرها نیز به ترتیب بزرگی ضرایبشان با عامل‌ها مرتب‌شده‌اند. ردیف‌های فاقد ضریب هم به این معنی است که متغیر مربوطه با هیچ‌کدام از عامل‌ها همبستگی بیشتر از ۰/۵ نداشته است و متغیرهایی هم که بار عاملی آن‌ها از ۰/۵ کمتر بوده است، از تحلیل حذف شده است.

قبل از تعیین نوع آزمون مورد استفاده به‌خصوص در آزمون‌های مقایسه‌ای لازم است از نرمال بودن متغیرها اطمینان حاصل شود. در صورتی که متغیرها نرمال باشند، استفاده از آزمون‌های پارامتری توصیه می‌شود و در غیر این صورت استفاده از آزمون‌های معادل غیرپارامتری مدنظر قرار می‌گیرد. برای تعیین نرمال بودن متغیرها بایستی سطح معنی‌داری بررسی شود. در صورتی که سطح معنی‌داری از عدد ۰,۰۵ کمتر باشد متغیر غیرنرمال و در صورت بیشتر از ۰/۰۵ نرمال است.

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان/مرادی و معظمی

جدول ۴- آزمون نرمال بودن توزیع متغیرها

| متغیرها | تعداد | کلو موگراف - اسمیرنوف | سطح معناداری |
|--------------|-------|-----------------------|--------------|
| باور تدریس | ۱۰۰ | ۱/۳۴۳ | ۰/۰۶۱ |
| انگیزه تدریس | ۱۰۰ | ۱/۳۴۵ | ۰/۰۹۸ |
| محیط تدریس | ۱۰۰ | ۱/۶۴۳ | ۰/۰۶۵ |
| تعهد تدریس | ۱۰۰ | ۱/۷۸۵ | ۰/۱۸۷ |
| کیفیت شخصی | ۱۰۰ | ۱/۵۱۲ | ۰/۱۷۸ |
| نگرش یادگیری | ۱۰۰ | ۱/۶۵۴ | ۰/۰۹۸ |
| تلاش شخصی | ۱۰۰ | ۱/۴۲۱ | ۰/۰۷۶ |
| تجربه زیستی | ۱۰۰ | ۱/۵۶۲ | ۰/۰۶۳ |

بنابراین، باتوجه به جدول ۴- می‌توان نتیجه‌گیری کرد که متغیرهای (باور تدریس، انگیزه تدریس، محیط تدریس، تعهد تدریس، کیفیت شخصی، نگرش یادگیری، تلاش شخصی، تجربه زیستی) دارای توزیع نرمال هستند.

با به‌کارگیری آلفای کرونباخ پایایی پرسش‌نامه شماره یک این پژوهش سنجیده شد. در صورتی که ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷ یا بیشتر از آن باشد، پرسش‌نامه از پایایی خوبی برخوردار است. در صورتی که این مقدار بین ۰/۵ و ۰/۷ باشد، پرسش‌نامه دارای پایایی متوسط و در صورتی که این مقدار کمتر از ۰/۵ باشد، پرسش‌نامه فاقد پایایی لازم است.

جدول ۵- پایایی متغیرهای پژوهش

| متغیر | تعداد نمونه | مقدار پایایی |
|--------------|-------------|--------------|
| باور تدریس | ۱۰۰ | ۰/۸۳۲ |
| انگیزه تدریس | | ۰/۶۵۲ |
| محیط تدریس | | ۰/۷۶۵ |
| تعهد تدریس | | ۰/۶۹۸ |
| کیفیت شخصی | | ۰/۷۱۲ |
| نگرش یادگیری | | ۰/۶۲۱ |
| تلاش شخصی | | ۰/۷۷۶ |
| تجربه زیستی | | ۰/۷۱۲ |

جدول ۵- بیانگر آلفای کرونباخ سطح مناسبی قرار دارد و حاکی از پایایی بالایی پرسش‌نامه است.

فصلنامه مطالعات رفتاری در مدیریت، شماره ۳۵، دوره ۱۴، پائیز ۱۴۰۲

جدول ۶- ماتریس همبستگی پیرسون بین متغیرهای پژوهش

| نام متغیر | ۱ | ۲ | ۳ | ۴ | ۵ | ۶ | ۷ | ۸ |
|--------------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---------|---|
| باور تدریس | ۱ | - | - | - | - | - | - | - |
| انگیزه تدریس | **۰/۲۳۱ | ۱ | - | - | - | - | - | - |
| محیط تدریس | **۰/۵۴۳ | **۰/۳۲۱ | ۱ | - | - | - | - | - |
| تعهد تدریس | **۰/۴۳۱ | **۰/۵۴۳ | **۰/۴۲۱ | ۱ | - | - | - | - |
| کیفیت شخصی | **۰/۵۴۳ | **۰/۷۳۲ | **۰/۶۵۴ | **۰/۵۴۲ | ۱ | - | - | - |
| نگرش یادگیری | **۰/۵۴۳ | **۰/۲۳۱ | **۰/۴۵۳ | **۰/۱۲۴ | **۰/۱۷۶ | ۱ | - | - |
| تلاش شخصی | **۰/۲۷۹ | **۰/۱۲۱ | **۰/۲۳۲ | **۰/۴۳۲ | **۰/۲۳۱ | **۰/۳۲۳ | ۱ | - |
| تجربه زیستی | **۰/۴۵۳ | **۰/۵۴۳ | **۰/۸۷۶ | **۰/۵۴۳ | **۰/۳۴۳ | **۰/۵۴۳ | **۰/۳۲۳ | ۱ |

ضرایب همبستگی معنادار اگر در فاصله (۰,۳) باشد شدت رابطه ضعیف و اگر در فاصله (۰,۶) باشد شدت رابطه متوسط و اگر در فاصله (۰,۶, ۱) باشد شدت رابطه قوی می‌باشد. لازم به ذکر است جهت رابطه را علامت ضریب همبستگی تعیین می‌کند به نحوی که اگر ضریب همبستگی بین دو متغیر مثبت باشد رابطه بین دو متغیر مستقیم و مثبت است و اگر منفی شود رابطه بین دو متغیر منفی و معکوس است و بین متغیرهای پژوهش همبستگی وجود دارد.

در این بخش یافته‌های تحقیق بر اساس سؤالات تحقیق مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند و هدف آن نتیجه‌گیری پیرامون ویژگی‌های جامعه‌ای است که نمونه مورد مطالعه از آن استخراج شده است. بر این مبنای تجزیه و تحلیل سؤالات و فرضیه‌های پژوهش از تحلیل عاملی تأییدی و مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است.

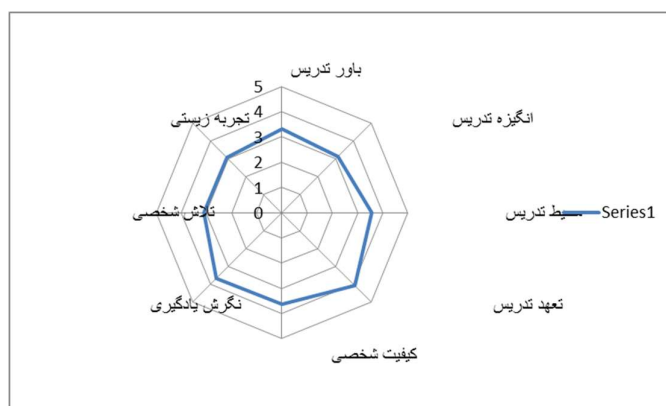
جدول ۷: مؤلفه‌های تدریس خلاقانه معلمان با استفاده از One-Sample T-test

| بعد | عامل | میانگین | T | Df | Sig |
|----------------------|--------------|---------|-------|-----|------|
| تدریس خلاقانه معلمان | باور تدریس | ۳/۳۰۰۵ | ۱۴/۷۶ | ۱۷۵ | .۰۰۰ |
| | انگیزه تدریس | ۳/۱۳۳۹ | ۱۳/۲۳ | ۱۷۵ | .۰۰۰ |
| | محیط تدریس | ۳/۵۴۲۳ | ۱۱/۹۸ | ۱۷۵ | .۰۰۰ |
| | تعهد تدریس | ۴/۰۷۳۸ | ۹/۸۷ | ۱۷۵ | .۰۰۰ |
| | کیفیت شخصی | ۳/۶۱۷۵ | ۶/۷۶ | ۱۷۵ | .۰۰۰ |
| | نگرش یادگیری | ۳/۶۶۹۴ | ۵/۵۶ | ۱۷۵ | .۰۰۰ |

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان/مرادی و معظمی

| | | | | |
|-------------|--------|------|-----|------|
| تلاش شخصی | ۳/۰۹۹۰ | ۳/۲۳ | ۱۷۵ | .۰۰۰ |
| تجربه زیستی | ۳/۰۶۵ | ۲/۱۱ | ۱۷۵ | .۰۰۰ |

چنان‌که ملاحظه می‌شود، (باور تدریس، انگیزه تدریس، محیط تدریس، تعهد تدریس، کیفیت شخصی، نگرش یادگیری، تلاش شخصی، تجربه زیستی، باور تدریس) به‌عنوان متغیری اثرگذار بر عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان می‌باشد.



نمودار ۱ وضعیت مؤلفه‌های عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان

جدول ۸- نتایج آزمون خی دو در خصوص اولویت‌بندی مؤلفه‌های عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه

معلمان

| ردیف | سؤالات | میانگین رتبه | تعداد | خی - دو | درجه آزادی | سطح معناداری |
|------|--------------|--------------|-------|----------|------------|--------------|
| ۱ | باور تدریس | ۳/۲۳ | ۱۰۰ | ۱۱۶۴/۲۲۰ | ۹ | ۰/۰۰۱ |
| ۲ | انگیزه تدریس | ۲/۸۴ | ۱۰۰ | | | |
| ۳ | محیط تدریس | ۲/۴۱ | ۱۰۰ | | | |
| ۴ | تعهد تدریس | ۲/۵۶ | ۱۰۰ | | | |
| ۵ | کیفیت شخصی | ۵/۸۲ | ۱۰۰ | | | |
| ۶ | نگرش یادگیری | ۵/۶۷ | ۱۰۰ | | | |
| ۷ | تلاش شخصی | ۵/۴۶ | ۱۰۰ | | | |
| ۸ | تجربه زیستی | ۲/۹۸ | ۱۰۰ | | | |

در سطح $P < ۰/۰۱$ معنادار است.

با ملاحظه جدول ۷ مشخص می‌شود که اختلاف معناداری بین میانگین رتبه‌های مؤلفه‌های تدریس خلاقانه معلمان ($P < 0/01$ و $X^2=1164/220$) وجود دارد. پایین‌ترین میانگین رتبه مربوط به مؤلفه ۸ بالاترین رتبه مربوط به مؤلفه ۵ (کیفیت شخصی) باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج پژوهش حاضر، ۸ عامل متغیرهای (باور تدریس، انگیزه تدریس، محیط تدریس، تعهد تدریس، کیفیت شخصی، نگرش یادگیری، تلاش شخصی، تجربه زیستی) در تدریس خلاقانه معلمان مؤثر هستند. همسو با این نتایج، ناز و همکاران^{۲۴} (۲۰۱۷) بر کیفیت شخصی معلم، لیو و همکاران (۲۰۱۹) بر تلاش شخصی معلم و تعهد تدریس، عزیزی و همکاران (۱۳۹۸) بر انگیزه تدریس، محیط تدریس و تجربه زیستی به‌عنوان عوامل مؤثر بر تدریس خلاق معلمان تأکید داشتند. در تبیین نتایج حاصل می‌توان گفت که در محیط مدرسه معلمان به دلیل تحت‌تأثیر قرارگرفتن فشارهای محیطی، عاطفی و روانی دچار نوعی تحجر فکری می‌شوند و ممکن است عکس‌العملی انجام دهند که مناسب با آن موقعیت نباشد. لذا معلمی که ذهنیت فلسفی بالایی داشته باشد با دیدی وسیع به مسائل تعلیم و تربیت می‌نگرد و زمانی که در کلاس درس با مشکل خاصی روبرو شود می‌تواند به‌راحتی آن مسئله را با مسائل دیگر مرتب ساخته و بهترین راه‌حل را انتخاب نماید چنین معلمی در حین تدریس سعی می‌کند که دانش‌آموزان را وادار سازد تا مسائل را به‌خوبی لمس کرده و بتوانند خودشان، مسائل را حل نمایند و همچنین قادر باشند این مسائل را به مشکلات روزمره ربط داده و متوجه هدف‌های دور باشند. تقویت ذهن فلسفی، معلمان را قادر می‌سازد تا با تسلط بر وظایف خود، مسائل و مشکلات آموزشی و تربیتی دانش‌آموزان را با دید جامع در نظر بگیرند و ارتقای فرایندهای یاددهی و یادگیری را تسهیل نمایند در نتیجه هر چه معلم دید عمیق و وسیعی نسبت تدریس داشته باشد و خود را در چارچوب یک مورد جزئی و یا مسائل آنی محدود نکند، بهتر می‌تواند هدف‌های آموزشی و عملکرد دانش‌آموزان را هدایت نماید و در جهت بهبود خلاقیت دانش‌آموزان گام بردارد. معلمان با باورهای معرفت‌شناختی پیشرفته، از راهبردهای جامع‌تر استفاده می‌کنند و برای بحث و اظهارنظرهای دانش‌آموزان ارزش قائل هستند و دانش‌آموزان را به تعامل با یکدیگر و حل مسئله ترغیب می‌کنند. از سوی دیگر، معلمان هنگامی برای تدریس خلاق برانگیخته خواهند شد که این ذهنیت و تفکر در آنان شکل گیرد که شغلشان با ارزش است و از چگونگی عملکرد خود بازخورد دریافت کنند در حال حاضر این حقیقت وجود دارد که ذهنیت و تفکر معلمان درباره نقش و ماهیت تدریس و یادگیری تحت‌تأثیر رفتارهای شغلی آنان، حس خوب‌بودن و اثربخشی کارشان است از طرفی هر یک از ابعاد جامعیت، تعمق و انعطاف‌پذیری ذهنیت فلسفی سبب

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس خلاقانه معلمان/مرادی و معظمی

ایجاد انگیزش در معلمان شده و سبب بالابردن نگرش به روش‌های تدریس خلاقانه در آنان می‌گردند. این ویژگی‌ها باعث می‌گردد که معلمان در انتخاب نوع روش تدریس از کلیشه‌گرایی و سنت‌گرایی پرهیز نمایند و با تحقیق و جستجو روش‌های جدید و کارآمدی را برای تدریس بکار ببرند؛ بنابراین، در نظام آموزش و پرورش برخورداری معلمان از ذهنیت فلسفی مطلوب ضرورت دارد. آن چه در ذهنیت فلسفی مهم به نظر می‌رسد قواعد و قالب فکری معلمان نسبت به آموزش و مسائل آن است و همین مسئله بخش عظیمی از نگرش و چگونگی انجام فعالیت‌های آنان را دربر می‌گیرد. معلمان برای داشتن نگرش مطلوب به روش‌های تدریس خلاق نیازمند ذهنیت فلسفی و انعطاف‌پذیری بالا هستند. چرا که معلمان دارای ذهنیت فلسفی، در مقابل موقعیت‌های تازه و جدید کمتر مقاومت نشان داده و با دید وسیع به فرایند تدریس می‌نگرند و با رهایی از جمود فکری و شکیبایی در قضاوت‌ها نه تنها در تدریس، بلکه در تمام امور به خلق ایده‌های جدید اقدام می‌کنند.

نتایج اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تدریس نشان داد که پایین‌ترین میانگین رتبه مربوط به مؤلفه تجربه زیستی بالاترین رتبه مربوط به مؤلفه کیفیت شخصی می‌باشد؛ لذا معلمان باید بر کیفیت تدریس خود تمرکز بیشتری داشته باشند در این راستا کاکران^{۲۵} (۲۰۱۸)، چان و لیون^{۲۶} (۲۰۱۴)، سخنور و همکاران (۱۳۹۷) و هورن و همکارانش^{۲۷} (۲۰۱۵) در پژوهش خود نشان دادند که هم عوامل فردی مشتمل بر شخصیت معلمان، انگیزه، نگرش و هدف‌مندی رفتار آموزشی آنان و هم عوامل محیطی مشتمل بر مدرسه و محیط آن و همکاران و اطرافیان معلم از عوامل و موانع تدریس خلاق به شمار می‌آیند.

در تبیین نتایج حاصل می‌توان گفت که معلمان با هر شرایط سنی همواره در جامعیت بخشیدن به اندیشه‌های خود تلاش می‌کنند، مسائل را به صورت جامع و مرتبط به هدف‌های درازمدت ببینند، امور بدیهی را مورد سؤال قرار داده و به شانس خود برای حرکت به ماورای تعصبات جاهلانه، جانب‌داری‌های شخصی و تصورات کلیشه‌ای افزایش دهند. این‌گونه معلمان از مسائل را از شقوق و جنبه‌های متعدد بررسی می‌کنند. معلمی که دارای این ویژگی و مهارت ذهنی باشد هیچ‌گاه خود را صرفاً محصور به امور محسوس نمی‌کند، بلکه قوه ابتکار و خلاقانه ذهن را به کار می‌گیرد و موارد خاص را در زمینه با طرح کلی قرار می‌دهد تا بتواند به مدلول‌های ضمنی پی برده و به شناخت عمیق‌تری دست یابد. معلمان با کیفیت و اثربخش همواره در جامعیت بخشیدن به اندیشه‌های خود تلاش می‌کنند، مسائل را به صورت جامع و مرتبط به هدف‌های درازمدت ببینند، امور بدیهی را مورد سؤال قرار داده و به شانس خود برای حرکت به ماورای تعصبات جاهلانه، جانب‌داری‌های شخصی و تصورات کلیشه‌ای افزایش دهند. این‌گونه معلمان از مسائل را از شقوق و جنبه‌های متعدد بررسی می‌کنند. معلمی که دارای این ویژگی و مهارت ذهنی

باشد هیچ‌گاه خود را صرفاً محصور به امور محسوس نمی‌کند، بلکه قوه ابتکار و خلاقانه ذهن را به کار می‌گیرد و موارد خاص را در زمینه با طرح کلی قرار می‌دهد تا بتواند به مدلول‌های ضمنی پی برده و به شناخت عمیق‌تری دست یابد؛ بنابراین خلاقیت در تدریس مستلزم برخورداری از دانش و صلاحیت‌های حرفه‌ای و کیفیت شخصی در معلمان است. معلمان دارای خلاقیت تدریسی، کسانی هستند که هم از ویژگی‌های شخصیتی خلاق برخوردارند و هم در فرایندهای ذهنیت خلاق تبحر دارند که از آن برای طراحی راهبردهای آموزشی و افزایش یادگیری و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان بهره می‌گیرند؛ لذا باتوجه به حساسیت و اهمیت حرفه معلمی، به مسئولان آموزش و پرورش پیشنهاد می‌گردد برای گزینش معلمان، افراد را باتوجه به رشته تحصیلی و باتوجه به تخصص آنان انتخاب و گزینش کنند. همچنین باهدف فراهم‌آوردن فضای لازم و شرایط مقتضی برای معلمان برای بیان آزادانه ایده‌ها و نوآوری‌های جدید پیشنهاد می‌گردد، ساختار نظام آموزش و پرورش کشور به‌گونه‌ای تعبیه شود که ایده‌ها و نوآوری‌ها به راحتی مطرح و جنبه عملیاتی پیدا کند از عمده محدودیت‌های این پژوهش مشکلات مربوط جمع‌آوری اطلاعات بود که ممکن است ناشی از عدم انگیزه کافی نمونه‌های مورد مطالعه و یا همکاری کم آنان باشد.

منابع

- ۱) سخنور، ناهید؛ ماهروزاده، طیبه (۱۳۹۷) ذهنیت فلسفی و نگرش به روش‌های تدریس فعال در میان معلمان ریاضی. اندیشه‌های نوین تربیتی، دوره ۶، شماره ۳، صص ۴۵-۶۷
- ۲) عزیزی، نعمت اله؛ بلندهمتان، کیوان و ساعدی، پیمان (۱۳۹۸). بررسی زمینه‌ها و عوامل خلاقیت در تدریس معلمان خلاق در مدارس روستایی. تدریس پژوهی، ۷(۲)، ۸۸-۱۱۴.
- 3) Altinyelken. H. Hoeksma M. (2021) Improving educational quality through active learning: Perspectives from secondary school teachers in Malawi. Research in Comparative & International Education .Vol. 16(2) 117-۱۳۹
- 4) -Bahmaei, L. (2015). Modern teaching and learning patterns (with an emphasis on elementary school), Tehran: Araad Ketab, Kahkeshan Danesh.
- 5) Cenberci, S. (2018). The Investigation of the Creative Thinking Tendency of Prospective Mathematics Teachers in Terms of Different Variables. Journal of Education and Training Studies, 6 (9), 78-85.
- 6) Chan, S., & Yuen, M. (2014). Personal and environmental factors affecting teachers' creativity-fostering practices in Hong Kong. Thinking Skills and Creativity, 12 (1), 69-77.
- 7) Chee, K. N. Yahayay, N. (2016). Connections between Creative Teacher and Their Creativity in Teaching. Malaysian Journal of Higher Order Thinking Skills in Education (MJHOTS), 3, 1-26.
- 8) Chen. H. Yuan. Y. (2021) The Study of the Relationships of Teacher's Creative Teaching, Imagination, and Principal's Visionary Leadership. SAGE Open July-September 2021: 1- 15
- 9) Cochran, J. A. (2018). Secondary Mathematics Teachers' Curriculum Philosophies and Experience, Ph.D. Dissertation, Texas State University-San Marcos.
- 10) -Cremin, T., & Oliver, L. (2017). Teachers as writers: A systematic review. Research Papers in Education, 32 (3), 269-295.
- 11) -Craft, A, Cremin, T, Chappell, K and Burnard, P (2017) Possibility thinking and creative learning in Craft, A, Cremin, T and Burnard, P (eds) Creative learning 3-11. Stoke-on-Trent: Trentham.
- 12) Ellis, V., Souto-Manning, M., & Turvey, K. (2019). Innovation in teacher education: towards a critical re-examination. Journal of Education for Teaching: International Research and Pedagogy, 45(1), 2-14. <https://doi.org/10.1080/02607476.2019.1550602>

- 13) Hanicza, Y., Putri, D. H., & Hamdani, D. (2021). Identification of debriefing 21 st century skills on aspects of critical thinking skills and communication skills in Bengkulu high school students in physics subjects. *Journal of Physics: Conference Series*. 1731, 012069. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1731/1/012069>
- 14) -Henriksen, D., and Mishra, P. (2013). Learning from creative teachers. *Educational Leadership*, 70 (5), 1-4.
- 15) ,Horng JS, Lin L, Chang SH, Chu HC, Lin C(2015). A study of influential factors for creative teaching. In *international conference on Redesigning Pedagogy: Research, Policy, Practice held at National Institute of Education*. Nanyang Technological University.
- 16) Ismail, N., Desa, S., & Balakrishnan, B. (2018). Science Creative Teaching Design for Science Teachers. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8 (4), 1235–1241.
- 17) -Jeffrey, B (ed.) (2004) *Creative learning practices: European experiences*. London: Tufnell Press.
- 18) -Lucas B (2019) A five-dimensional model of creativity and its assessment in schools. *Applied Measurement in Education* 29(4): 278–290.
- 19) Liu. H. Teng Wang. T. (2019) Creative teaching behaviors of health care school teachers in Taiwan: mediating and moderating effects. *Liu and Wang BMC Medical Education* (2019) 19:186
- 20) Munna. A., Md Abul Kalam. M. (2021) Teaching and learning process to enhance teaching effectiveness: a literature review. *International Journal of Humanities and Innovation (IJHI)* Vol. 4 No. 1, 2021 pp. 1-4
- 21) Naz, F., & Murad, H. S. (2017). Innovative teaching has a positive impact on the performance of diverse students. *SAGE Open*, October–December, 1–8. <https://doi.org/10.1177/2158244017734022>
- 22) Prameswari, S. J., & Budiyo, C. (2017). The development of the effective learning environment by creating an effective teaching in the classroom. *Indonesian Journal of Informatics Education*, 1(1), 79–86. <https://doi.org/10.20961/ijie.v1i1.11960>
- 23) Selkrig, M. (2018). Connections teachers make between creativity and arts learning. *Educational Research*, 60, 478–493. <https://doi.org/10.1080/00131881.2018.1524715>
- 24) Vilma. Z. Ander. A. (2021) Being an innovative and creative teacher in association with a passion connected to professional duty. *Creativity studies*. Volume 14 Issue 1: 125–144.

- 1 - Altinyelken & Hoeksma
- 2 Creative teaching
- 3 -Cenberci,
- 4 - Chen & Yuan.
- 5 Henriksen & Mishra
- 6 Creativity
- 7 - Hancza et al
- 8 - Vilma & Ander
- 9 Jeffrey and Craft
- 10 Craft
- 11 - Naz & Murad
- 12 Ellis, et al
- 13 -Chee & Yahayay
- 14 - Prameswari & Budiyanto,
- 15 - Lucas
- 16 - Selkrig
- 17 Cremin & Oliver
- 18 - Munna & Abul Kalam
- 19 -Horng
- 20 -Chan and Yuen
- 21 - Liu. H & Teng Wang.
- 22 - Naz
- 23 Ismail, Desa & Balakrishnan,
- 24 Naz
- 25- Cochran, J
- 26 Chan & Yuen
- 27 Horng, Hong, Chanlin, Chang & Chu

Identifying and Prioritizing Effective Factors on Teachers' Creative Teaching

Rezvan Moradi¹
Mojtaba Mooazzami²

Abstract

The aim of the current research is to identify and prioritize the effective factors on teachers' creative teaching. The current research is considered to be a quantitative research in terms of its nature, non-experimental in terms of the control of variables, and applied research in terms of its purpose. In this research, in order to identify, the study of various scientific sources such as books, articles and valid scientific databases was done. After identifying and quantifying the factors affecting teachers' creative teaching, a researcher's questionnaire was designed, which was confirmed using the views of professors and experts, and the reliability of the questionnaire was estimated to be 0.88 using Cronbach's alpha. The statistical population was the primary school teachers of the 5th education district of Tehran. The sample size was determined using simple random sampling and Cochran's formula of 100 people. In order to analyze the data, Bartlett's test, factor analysis, coefficient and correlation matrix and Friedman's test were used. The findings of the research showed that the components of teaching belief, teaching motivation, teaching environment, teaching commitment, personal quality, learning attitude, personal effort, life experience and teaching belief are the factors that influence the factors that affect teachers' creative teaching. Friedman's test also showed that there is a significant difference between the average ratings of teachers' creative teaching components ($P < 0.01$ and $X^2=1164.220$). The lowest average rating is related to the biological quality component and the highest rating is related to level 5 (personal quality); Therefore, according to the factors affecting creative teaching, scholars should avoid stereotyping and traditionalism in choosing the type of teaching method and use new and efficient methods for teaching through research and search.

key words

Teaching, creativity, creative teaching, teacher

1-PhD student, Educational Management Department, Kish Branch, Islamic Azad University, Kish, Iran. rezvanmoradi1994@gmail.com

2-Assistant Professor, Department of Higher Education Management, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) m_moazzamiii@yahoo.com